

-II-

IRAK KÜRDİSTANI

Yazımızın birinci bölümünde Orta Doğu'daki Kürdistan Ulusal Demokratik mücadelelerine genel bir giriş yapmıştık.

Bu bölümde, Irak Kürdistanı'ndaki hareketi ana noktalarıyla ele alacağız.

"Behdınan dağlarında ateşler yanar özgürlük ateşi değil bu kardaşlar, özgürlüğe zincir vuranların ateşi. Zalimlerin gözetleme kulesi, Hudut karakolu, gece devriyesi ölüm kusar makineli mermisi."

diyor Partili bir arkadaşımız.

Gerçekten de Türkiye Kürdistanı'nın güney sınırlarındaki köylerden, karşı yaka'da Irak Kürdistanı'nda zaman zaman dağların yandığı görülür. Bu yaka'daki Kürt köylüleri gündüze karşıdaki dumanları, geceyse alevleri seyredirler.

Bu ateşler Irak hükümet kuvvetleri tarafından yakılır. Amaç gerillaların otlar ve çalılıklar arasında gizlenmelerini, veya bir yerden başka bir yere "intikal etmelerini" önlemek için bölgede bitki örtüsünün bulunmasına engel olmaktır.

Çünkü, 1960'ların başındanberi şiddetli mücadelelerin geçmiş olduğu Irak Kürdistanı'nda silahlı mücadele bugün de devam etmektedir.

Ve acımasız Irak Baas rejimi bölgede değil Kürt insanının varlığına, Kürt topraklarının üzerindeki meşeliklere, otlaklara ve hatta çalılıklara bile tahammül edememektedir.

HAREKETİN TARİHÇESİ

Bugün Irak olarak bilinen bölge, Osmanlı İmparatorluğu kontrolü altında Arapların, Kürtlerin ve Türk azınlığının yaşadığı topraklardı. I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlerin Hindistan ordusu Osmanlıların Bağdat ve Basra eyaletlerini, Mondros Mütarekesinden sonra da Musul vilayetinin önemli bir kısmını işgal etti.

IRAK DEVLETİNİN KURULMASI VE KÜRT DİRENİŞLERİ

Bu yıllarda Arabistan'da İngiliz işbirlikçisi Hasimî Hanedanından Emir Hüseyin burada İngilizlere bağımlı bir Arap devleti kurmak için İngiltere ile pazarlık halindeydi. 1919'da Süleymaniye'de Seyh Mahmud Barezencî liderliğindeki Kürt aşiretlerinin baskaldırması ile bu pazarlık hızlandı. Seyh Mahmud da başlangıçta İngilizlerden medet ummaktaydı ama çok geçmeden İngilizlerin "Self-determinasyon" hakkını savunmasının ezilen milliyetlere özgürlük niyetini taşımadığını ve samimiysiz olduğunu gördü. Sonuçta kendisi Iraklı bile olmayan Emir Hüseyin'in oğlu Faysal'ın Kral ilan eden bir devlet Irak adıyla kuruldu. Süleymaniye'deki Kürtler bu devleti tanımak istemediler. İngiliz ve Irak hükümetleri yayınladıkları bir ortak deklarasyonla

yonda Irak Kürtlerine muhtariyet tanıncacağını ve bu bölgesel ve özerk hükümetin yetkilerinin giderek genişleyeceğini söylediler de, bu sözler kağıt üzerinde kaldı.

Seyh Mahmud'un ikinci ayaklanması da ünlü R.A.F. (6.Britanya Kralliyet Hava Kuvvetleri) yardımıyla bastırılmasından sonra bir İngiliz Mandası olan Bağdat hükümeti Mahalli Lisanlar Kanunu adıyla bir yasa çıkardı. Bu yasaya göre Süleymaniye ve Erbil yöresinde Kürt çocukları ana dilden ilkokul eğitimi yapabileceklerdi. Ayrıca Kürtçe yayın yapmak serbest bırakıldı. Irak hükümetlerine Kürt Bakanlar alınıyordu.

1930'da ise yapılan antlaşmayla Irak üzerindeki İngiliz Mandası kaldırılıyor ve Irak biçimsel bir siyasal bağımsızlığa kavuşuyordu. Seyh Mahmud Irak hükümetini ve Arap egemenliğini tanımayacağını açıklayarak ayaklandı. Bunu 1931 ve 1933'de Barzan bölgesinde Barzan aşiretinin ayaklanması izledi. Kürtler -Türkiye'de Cemiyet-i Akvam (Kavimler Cemiyeti) diye adlandırılan, doğru çevrisi ise Milliyetler Birliği olan ve bugünkü Birleşmiş Milletler'in o zamanki esleniği işlevini yapan uluslararası kuruluşun Irak Kürdistanı konusunda hazırlanmış olduğu uygulanmayan özerklik planının hayata geçirilmesini istiyorlardı.

Barezencî ve Barzan ayaklanmaları İngiliz ordusunun (R.A.F.'in) yardımıyla bastırıldı.

Bundan sonra 10 yıllık bir sükunet dönemine girildi. Bu arada 1937 yılında Türkiye, İran ve Irak arasında Saadabad Paketi diye bilinen antlaşma imzalandı. Daha sonra Amerikalı Menderes Türkiye'si, Şah Rıza Pehlevî İran'ı, işbirlikçi Mirza Pakistan'ı, işbirlikçi Nuri Said Paşa Irak'ı ve ABD-İngiltere ile birlikte kurulan Bağdat Paketi'nin (sonraki adı CENTO) ilk modeli olan Saadabad Paketi, esas olarak bölgede Anglo-Amerikan emperyalizminin çıkarlarını korumak, bir anlamda Batılı şirketlerin petrol kuyularının bekciliğini yapmak amacını taşıyordu. Ama aynı zamanda, metine konulan 7ci maddede üç ülke tarafından paylaşılmış Kürdistan topraklarındaki hareketlere karşı bu hakim devletlerin işbirliğini de öngörmekteydi.

Söz konusu 7ci maddede "...müesses nizamları yıkmak isteyen cemiyetlerin, teşkilatların veya silahlı eskiya cetelerinin teşkiline ve faaliyetine" karşı her üç devletin birlikte hareket etmesini öngörmekteydi. (Bilindiği gibi Türk hükümeti, 1927-1930 Ağrı ve 1936-1938 Dersim Ayaklanmalarını birer Kürt hareketi değil "eskiya olayı" olarak adlandırarak onların siyasal ve ulusal karakterini iç ve dış kamuoyundan aklı sıra gizlemeye uğraşmıştı. Irak ve İran rejimlerinin tutumu da aynı olmalı ki, metinde bu terim kullanılmıştır.)

Irak Kürdistanı'nın kuzeydoğusunda bir aşiret olan ve Osmanlılara karşı da ayaklanmış bulunan Barzaniler 1920'lerde İngilizlere ve onların mandası Bağdat kuvvetlerine karşı Seyh Ahmed Barzani liderliğinde zaman zaman direnmişler ve çevre aşiretlerini de etkilemişlerdi.

BARZANI ÖNDERLİĞİ

1931 ve 1933'de Barzanilerin ve komşu aşiretlerin ayaklanmalarının sonuçsuz kalmasından 10 yıl sonra, 1942'de Barzani aşireti yeniden silahlı mücadeleye girişti. Bu kez hareketin liderliği Seyh Ahmed Barzani'nin genc kardeşi Molla Mustafa Barzani'ye geçmişti.

Barzani'ler iki yıl boyunca savaşmışlar, sonuçta Irak hükümetinin imdadına bir kez daha İngiliz ordusu ve R.A.F. yetişti. Mustafa Barzani ile ağabeyi Seyh Ahmed 1100 silahlı taraftarla birlikte, o sırada İran Kürdistanı'nda kurulmuş olan Mahabad Kürt Cumhuriyetine sığındılar. Daha sonra Irak Kürdistanı'ndan kaçarak gelenlerle birlikte Barzani'nin silahlı gücü 3000 kişiye kadar yükseldi. Mahabad Cumhuriyeti'nde Mareşal ünvanını alan Mustafa Barzani, Sana'daj bölgesinde 3000 askeriyile İran garnizonlarına karşı savaşmakla görevlendirildi.

M. Barzani Mahabad'da kaldığı yıllarda yeni kurulmuş İran Kürt Demokrat Partisi'ne paralel olarak Irak KPD'sini kurdu. Parti kendisini "Marksizm-Leninizm'den esinlenmiş" olarak nitelendiriyor, Kürt ulusunun kendi kaderini tayin etme mücadelesini, acil hedef olarak Irak'ın emperyalizmden ve gericilikten kurtarılmasını öngörüyor, kısa erimde "Irak'a demokrasi, Kürdistan'a özerklik" öngörüyor, uzak hedef olarak sosyalizmi koyuyordu.

1947'de Mahabad hükümetinin yıkılmasından sonra ise Mustafa Barzani 500 silahlı taraftarı ile birlikte siyasi mülteci olarak Sovyetler Birliği'ne sığındı ve 11 yıl süreyle orada kaldı.

1958'in 14 Temmuz'unda General Abdulkemal Kasım Irak'da işbirlikçi II. Faysal'ı devirip, krallığı yıkarak Cumhuriyet ilan ettikten sonra Barzani tekrar Irak Kürdistanı'na döndü.

Irak devriminin ilk yıllarında anti-emperyalist yönetim yaptığı anayasada Kürtlerin ulusal demokratik haklarını tanıyordu. Nitekim devrimden sonra Barzani Irak'a döndüğünde A. Kasım kendisini törenle karşıladı. KPD'yi legal bir parti olarak tanıdı. Böylece Irak Kürtleri için yasal siyasi faaliyet yapılabildikleri, yasal yayın çıkarabildikleri yeni bir dönem başlıyordu.

Irak Kürdistanı'nda ulusal düşüncelerin ve ilerici görüşlerin yaygınlaşmasına önemli katkıları olan bu yayınların en önemlisi, Parti yayın organı durumundaki Hebat idi. Kürtçe'de Mücadele anlamına gelen Hebat'ın başyazarı, aynı zamanda KPD Genel Sekreteri olan yurtsever ve kültürlü aydın İbrahim Ahmed idi.

Ne var ki, bu dönem uzun sürmedi. 1960'ların başlarında yönetim önce Irak Komünist Partisi'ne sonra da KPD'ye ve Kürt halkına karşı baskı uygulamaya girişti. Genel Sekreter İbrahim Ahmed ve bazı KPD yöneticileri tutuklandılar. Bu arada Kürt feodalleri arasındaki çekişmelerin silahlı çatışmaya dönüşmesi de Irak yönetiminin işine yaradı. Sonuçta, Mustafa Barzani Bağdat'dan ayrılarak kendi aşiretinin bulunduğu Barzan yöresine gitti.

Irak hükümet kuvvetleri 1961 sonlarına doğru Barzan bölgesini bombalayarak Kürdistan'a karşı saldırıya geçince çarpışmalarla birlikte Kürt tarihinde "1961 Hareketi" diye bilinen yeni bir silahlı mücadele dönemi başladı.

1961 HAREKETİ

1961 Kürt Hareketi'nde KPD'nin temel politikası Irak sınırları içinde Kürdistan özerkliğiydi ve Kürdistan'ın diğer parçalarına hiç karışmamak, mücadeleyi bütünüyle Irak Kürdistan'ı çerçevesinde tutmak için özen gösteriyordu. Siyasal özerklik talebinin yanısıra, bu özerklik içinde reformları ve genel anlamda Irak'a demokrasiyi öngörmekteydi.

Hareket kısa zamanda yaygınlaştı. Başlangıçta 1000 kadar askeri bulunan Kürdistan Devrim Ordusu'nun mevcudu birkaç yıl içinde 25 bini buldu.

Hükümet kuvvetleri ile Kürtler arasındaki savaş sürerken, 1963 Şubat'ında General Abdüsselam Arif, Baasçı subayların desteğinde sağcı ve anti-komünist bir darbeye General Abdülkerim Kasım'ı devirip öldürdü. Bu darbe sonucunda 12.000 komünist öldürüldü. A. Arif Cumhurbaşkanı, General Hasan El Bekr ise Başbakan oldu. A. Arif Batı ile iyi ilişkilere girdi. Darbenin gerçekleşmesiyle Barzani yeni Irak yönetimi ile bir ates kes yaptı. Ne var ki, birkaç ay sonra A. Arif yönetimi İngiltere'den aldığı modern silahların yardımıyla Kerkük ve Süleymaniye bölgesinde Kürtlere karşı yeni bir saldırıya ve sivil halk üzerinde jenosit uygulamaya girişti.

Kendi kendisini Maresallığe yükselten ve aslında bir Baas mensubu olmayan Arif bir süre sonra Başbakan Hasan El Bekr başta olmak üzere bütün Baasçıları hükümetten ve kilit noktalarından uzaklaştırdı.

1964 Şubat'ında Barzani KPD'si A. Arif ile ates-kes imzaladı. Partinin sol kanadının başını çeken İbrahim Ahmed, Celal Talabani ve taraftarları ates-kes'e karşı çıktılar. Irak rejiminin şiddetli iç çekişmeler içinde bulunduğunu, Kürdistan Devrim Ordusu'nun mevcudunun -bütün kayıplara rağmen- 25 bin pesmergeye ulaştığını, kurtuluş mücadelesine devam etmek gerektiğini, zaten geniş bir bölgenin kurtarılmış bölge olarak KPD ve KDO kontrolü altında bulunduğunu, ates-kes'e razı olmanın Irak rejimine yararacağını söylediler.

Ama Barzani liderliğinde somutlanan feodal ve burjuva önderlik, harekete teslimiyete sürüklerken, Partinin sol kanadını da tasfiye etti.

Denilebilir ki, Irak Kürdistanı ulusal hareketinin ve Irak KPD'nin bu ates-kes'i Irak'da kahırlı mücadele-

ler ve ağır kayıplar vermiş Kürt halkı açısından kaçırılmış büyük bir tarihsel fırsattı. Ama burjuva-feodal önderliğin Batı yanlısı Arif yönetimi ile ates-kes imzalanması da kuşkusuz ki tesadüf değildi. Buna ileride değineceğiz. Bir yıl sonra 4 Mart'da Irak hükümet kuvvetleri Kürdistan'a karşı ağır bir saldırıya giriştiler ve Kürt yurtseverlerine büyük kayıplar verdirdiler. Böylelikle 1. Ahmed kanadının bir yıl önce ates-kes'e karşı çıkarken ne denli haklı olduğu bir kez daha görüldü. Ayrıca Irak yönetimindeki çelişkiler de devam etmekteydi. Nitekim bu sırada Maresal A. Arif esrarengiz bir helikopter kazasında öldü, yerine kardaşı Abdül Rahman Arif geçti. Irak Kürtleri ile hükümet kuvvetleri arasındaki çatışmalar bir yıl kadar daha devam ettikten sonra, 1965 Temmuz'unda Barzani A.R.Arif ile yeni bir ates-kes imzaladı.

İki yıl sonra General Hasan El-Bekr, Baas'ın yeni ve güçlü liderlerinden Saddam Hüseyin ile birlikte gerçekleştirdiği bir hükümet darbesiyle A. R.Arif'i devirerek yönetime geldi (17 Temmuz 1968).

Ertesi yıl baharında yeniden başlayan çatışmalar, 1970 yılında ünlü 11 Mart Antlaşması ile son buldu, yeni bir ates-kes'le birlikte Kürdistan'a dört yıllık bir geçiş döneminden sonra özerklik tanındı.

11 MART ANTLAŞMASI VE SONRASI

11 Mart Antlaşması ve onu izleyen süreç, öte yandan Mustafa Barzani önderliğindeki KPD merkezinde somutlanan feodal-burjuva önderliğin emperyalizmden medet umarak harekete ağır bir yenilgiye sürüklenmesi açısından o dönemin son evresini oluşturur.

Burada "o dönem" derken, tâ 1920'lerden feodal ve burjuva önderliklere bağlı olarak ve aşiretlerin müsterek hareketini aşmış modern bir kurtuluş savaşına dönüşmeyecek süren ve on binlerce Kürt gerillasının hayatını çönerterek harcayan sormusuzluklar ve ilkelikler içinde geçen yarım yüzyılı kastetmekteyiz.

Bu dönemin noktalanmasını ve Irak Kürdistanı'nın bağınında boy atmakta olan yeni aşamayı -çapdaş bir kurtuluş savaşına yönelişi-, gene kronolojik sıraya göre özetleyelim.

Hasan El-Bekr ve Saddam Hüseyin iktidarı ile Mustafa Barzani yönetimi arasında yapılan 11 Mart 1970 özerklik antlaşması başlıca şu hususları içermekteydi:

Önsözde, Baas Arap Sosyalist Partisi (Irak Kolu) 7ci Kongresi'nde kabul edilen prensiplere yer verilmekteydi.

Bu prensiplere göre, Baas'ın ve Irak hükümetinin Irak'da Kürt ulusu'nun varlığını kabul ettiği, Kürtlerin dil ve kültür özgürlüğüne saygılı olduğu, Kürt kültürünün gelişmesi için her türlü idari kolaylığın sağlanacağı, Süleymaniye Üniversitesinde Kürt Bilimleri Akademisi kurulmasından, üniversite, yüksek öğretmen okulları, polis kolejleri ve askeri okullar dahil her düzeyde ve her türden Kürt okullarının açılmasının gerçekleştirileceği, Kerkük bölgesindeki radyo-televizyon yayınlarında zaten varolan Kürtçe yayınların mikt-

rının arttırılacağı ve bölgede salt Kürtçe yayın yapacak bir televizyon istasyonunun kurulacağı, Kürt sanat ve bilim adamlarının örgütlenmesine yardım edileceği, Kürt-Arap savaşından dolayı esir veya tutuklu olan ya da aranan asker-sivil tüm Kürtler için genel af çıkartılacağı ve nihayet Kürdistan bölgesinde idarenin ademi merkezietci bir yapıya doğru kaydırılacağı belirtilmekteydi.

15 Maddelik 11 Mart 1970 Antlaşmasına göre:

1-Kürt çoğunluğu bölgelerinde Kürtçe birinci, Arapça ikinci dil olacak, Arap bölgelerinde ise Kürtçe ikinci dil olarak okutulacaktır,

2-Hükümette ve hükümet dairelerinde, askeri komutanlıkta Kürtler Araplarla eşit haklarda bulunacaklardır,

3-Kürt halkının uzun süren savaşlar nedeniyle kültürel gelişim açısından kaybettığı zamanın telafisi için hükümet elinden gelen yardımı yapacaktır,

4-Kürt bölgelerindeki valiler, emniyet müdürleri, polis sefleri vb. gibi önemli devlet mevkilerine Kürtler atanacaktır.

5-Kürtler gençlik, kadın, öğretmen, öğrenci vb. örgütleri kurabilecekler ve bunlar tüm Irak çapındaki muadil (eşlenik) kitle örgütleriyle birlikte, fakat onlar içinde özerk olarak faaliyet göstereceklerdir.

6-Kürt tarafından çarpışmış olan sivil-asker işverenler, işçiler, memurlar vb. şartsız olarak eski işlerine dönebileceklerdir,

7-Kuzey İşleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulacak özel bir komisyon Kürdistan'ın kalkınması ve hızla gelişmesi için planlama yapacak ve bu plan için bütçeden önemli fonlar ayrılacaktır,

8-Kürt bölgelerindeki Araplar ve Arap bölgelerindeki Kürtler evlerine dönebileceklerdir. Böylelikle Kürdistan'a Arap yerleştirmek, ya da Kürtleri Arap bölgelerinde mecburi iskâna tabi tutmak şeklindeki asimilasyon politikasından vazgeçilecektir.

9-Kürdistan'da toprak reformu yapılacak, bir kısım yoksul köylüye toprak dağıtılacaktır.

10-Gecici Anayasa'ya iki önemli değişiklik maddesi getirilecektir:

a) Irak'ın başlıca iki ulustan, Arap ve Kürt uluslarından oluştuğu, her ikisinin birinden Irak halkını meydana getirdiği, Kürtlerin ve diğer azınlıkların ulusal haklarına saygı gösterileceği,

b) Kürt bölgelerinde hem Kürtçe'nin hem de Arapça'nın resmi dil olarak tanınacağı,

c) Bu iki maddenin nihai anayasa metninde de mutlaka yer alacağı belirtiliyordu.

11-Kürtler tarafından savaşta ele geçirilen bir radyo istasyonu ile ağır silah ve mühimmat hükümete iade edilecekti,

12-Cumhurbaşkanı vekillerinden birisi Kürt olacaktır,

13-İdari yetkiler ve yasalar, Antlaşmanın ruhuna uygun olarak yeniden düzenlenecekti,

14-Kademeli olarak özerkliğe geçilecek, değişik Kürt vilayetleri birleştirilecek, Irak Cumhuriyeti içinde Kürt özerk yönetimine ulaşılabilecek, bölgedeki yeraltı servetlerinden yararlanılması Cumhuriyetin yetkisi

altında olacaktı.

15-Kürt halkı, toplam Irak nüfusu içinde taşıdığı oran kadar yasama organında temsil edilecekti.

Daha ileri ayrıntılarına girmedimiz bu özerklik antlaşmasının ancak bir bölümü uygulandı. Örneğin KPD'nin gösterdiği beş Kürt Bakan kabineye girdi, Kürt vilayetlerinde valiler ve kaymakamlar, diğer yöneticiler Kürtlerin öngördüğü kişilerden atandı.

Ama metinde Kürdistan ve Kürt bölgesi olarak geçen tanımlamaların somutlanmasına gelince ihtilaf çıktı. Çünkü özerklik antlaşması hiçbir sınır göstermemek gibi bir muğlaklığa sahipti.

Özellikle nüfusu kozmopolit olan Kerkük büyük tartışmalara konu oldu. Irak hükümeti Kürtlerin çoğunlukta olduğu bu bölgede sayım ve referandum yapmayı geciktiriyordu. Esas amaç bu petrol yoresini özerk bölge içine katmamaktı.

Her düzeydeki Kürt okullarında Kürtçe okutulmasından ve kültürel haklar sorunundan, ortak komisyonların kurulmasına kadar bir dizi konuda antlaşma maddeleri hükümet tarafından askıda tutuldu veya eksik uygulandı. Gene bu dört yıllık geçiş süreci içinde Şah İran'ın Basra Körfezinde Irak'a ait bazı adaları işgal etmesi üzerine, Irak rejimi misilmeme olarak İran uyrukluları sınır dışı ederken, bunların çoğunu İran yurttaşları olan Kürtler oluşturuyordu.

BARZANI ÖNDERLİĞİNİN NİTELİĞİ VE KACINILMAZ ÇUKUSU

Konunun bir yanı Irak devletinin Kürt halkı üzerindeki geleneksel ezen-ulus sovenizminden vazgeçmediği olgusuydu. Gerçekten de, Irak tarihinde en ilerici hükümetlerin işbaşında olduğu dönemlerde bile Kürtler üzerinden ulusal baskı ve sovenizm eksik edilmemiştir. Gene Irak hükümetlerinden bölgede (Orta Doğu'da) en ilerici rol oynayan, anti-emperyalist saflarda yer tutan dahi Kürt sorunu konusunda samimi olmamıştır. Bu bir gerçektir, ve 1958 devriminden sonra da Baas işbaşında olsun veya olmasın genel olarak Irak'ın Kürdistan politikasına baskı, entrika, oyalama, zaman kazanma, verdiği sözü tutmama, antlaşmalara sadık kalmama ve kalleslik hakimdir. Bu nokta hiç tartışma götürmeyecek kadar açıktır.

Ne var ki, M. Barzani liderliği de Kürt halkının özgürlük mücadelesini keyfi yöntemlerle ve sayısız zıkkaklarla, ilkellikle yönetmiş, hiçbir zaman tutarlı olmamış, ulusal kurtuluş hareketlerinin evrensel ilkelerine sadık kalmamış, dünya devrimci sürecine ve sosyalist sisteme daima faydacı bir tarzda yaklaşmış ve Kasımlu'nun deyimiyle "makyavelist bir politika" görmüştür. Ama kanımızca Barzani yönetiminin günahlarını sadece "ilkesizlik" veya "hatalı" ya da "makyavelist" örnek yeterlidir açıklama değildir. Barzani önderliğinin politikaları, kuşkusuz ki, Barzani ve ekibinin kişisel özelliklerinden gelmemektedir. Bu, tutarlı birezilen ulus burjuva milliyetçiliğinin bile

çok gerisinde, feodal etkenlerin ve feodal çıkarımların hareketinde rol oynamasından, çarpışan savaşıllara feodal önderler tarafından kardeş veya yoldaş ya da silah arkadaşları olarak değil, aşiretin silahlı adamları olarak bakılmasından ileri gelmektedir. Bu nedenle, Irak Kürthalkı, özgürlük için bunca çile çektiği, nice evladını bu uğurda yitirdiği halde, çoğu kez hareketin önderlerini oluşturan birçok aşiret reisi tarafından ihanete uğramıştır.

11 Mart 1970 antlaşmasının çeşitli maddelerini Irak Baas rejimi askıya alırken, sorunun bütün boyutları bundan ibaret kalmamıştır.

Daha sonra da açığa çıktığı ve bizzat Barzani'nin dilinden de ifade edildiği gibi Barzani ile Amerikan emperyalizmi (o zamanki Dışişleri Bakanı Kissinger ve CIA Kıvrklar Komitesi) ve de İran Şahlık rejimi arasında gizli pazarlıklar yapılmıştır.

Bu nedenle, Barzani'nin 1974'de yeniden silahlı harekete girişmesi, öncekilerden çok farklıdır. Ve emperyalizm ile işbirliği yapmak M. Barzani'nin sadece faydacı bir politikası değildir, doğrudan doğruya önderliğin sınıfsal ve ideolojik yapısıyla ilgilidir. Hareket içindeki burjuva-feodal önderliğin kesin çöküşüne yolaçan 1974 baharı ile 1975 baharı arasındaki bir yıllık Barzani serüveni hakkında bir iki noktanın altını çizelim:

●1970 Antlaşmasından sonra Molla Barzani artık nihayet Irak Kürdistanı'nın özerkliğe kavuştuğuna kani olmuş, sadece kani olmamış aynı zamanda emin olmuş ve kendi liderliği altında oluşacak özerk hükümetin sınıfsal yapısını, ideolojik hattını belirlemeye girişmiştir.

●Bu yapı, bütün ulusal kurtuluş savaşlarının aksine sağcı bir içeriğe sahiptir.

●Nitekim, önce Parti programındaki bilimsel terimler ve öngörüler çıkarılmış, uzun erimdeki sosyalizm hedefi de program dışı tutulmuştur.

●Buna bağlı olarak, özerk hükümet olmaya hazırlanan Mustafa Barzani, akıl hocalarından yardımıyla, KPD içindeki sol kanadı bir kez daha tasfiyeye kalkışmış ve bunu başarmıştır.

●Barzani'nin parti yönetimini iyice sağa kaydırmasına, programdan sol içeriği silmesine karşı çıkan, Kürt yurtsever hareketi içinde ilerici ve radikal görüşleriyle tanınan ve "Şivan" veya "Dr. Şivan" ya da sadece "Doktor" diye adlandırılan Dr. Sait Kırmızıtoprak ve partinin sol kanadı işte bu dönemde partiden tasfiye edilmişlerdir. Bu tasfiye Dr. Şivan ve arkadaşlarının katledilmesi biçiminde olmuştur. Sadece partideki sol kanat değil, sol kanattan olan peşmergeler de öldürülmüş veya hareketten uzaklaştırılmış (kaçmaya zorlanmıştır).

Yani en kısa deyimle, özerklik antlaşması imzalandıktan sonra hareket içinde sınıfsal bir mücadele başlamış ve burjuva-feodal önderlik hareketin yönetimindeki emekçi (sol) görüşleri ve onların savunucularını temizlemiştir.

●Bu tasfiyeler, 1964 ateş-kes'inde o zamanki sol kanadın liderlerinden Genel Sekreter İ. Ahmed, Celal Tala-

bani ve taraftarlarının tasfiyesinden biçim olarak farklıdır, ama aslında aynı özü taşımaktadır.

●Biçim olarak farklı yan sudur: İbrahim Ahmed ve taraftarları 1964'de ateş-kes'e karşı çıkılmışlar, Abdülsemel Arif hükümetinin sağcı yönetimine karşı mücadeleyi savunmuşlardı. Dr. Sait'in tasfiyesi ise böyle bir ihtilaftan ileri gelmemektedir. Dr. Şivan'ın konumu ve ideolojik hattı İ. Ahmed'den ya da Celal Talabani'den daha ileridedir. Özerk hükümete hazırlanan KPD yönetiminden solcuların (emekçi sınıf savunucularının, yani sadece ulusal özgürlük için değil, aynı zamanda sosyal kurtuluş için de savaşanların) bertaraf edilmesidir.

●Biçimde farklı olan her iki davranış da, bizce özünde aynı sınıfsal niteliğin göstergesidir. Feodal ve burjuva önderliğin, dünya devrimci sürecine ve sosyalist sisteme sadece görünürde dost, ama gerçekte sağcı karakterinin bir yansımasıdır. General Kasım'ın kanlı bir suç darbe ile devrildiği sağcı Arif yönetiminin her türlü iç destekten ve uluslararası yardımdan yoksun kaldığı, ayrıca Baasçılarla da küçümsenmeyecek bir çelişki içinde bulunduğu, hem içte, hem de dışta tümüyle tecrit olduğu bir dönemde, yani Irak yönetiminin en zayıf olduğu bir anda onunla uzlaşmaya gitmek, üstelik de Kürt hareketine uluslararası devrimci desteğin en yüksek olduğu bir dönemde teslimiyetçilik görmek, sadece basit bir yanlışlı ya da durum değerlendirmesi hatası olarak kabul edilemez.

●1971 sonrasında Barzani, Irak Kürdistanı'nda bulunan Irak Komünist Partisi'nin silahlı birliğine karşı saldırılar ve provokasyonlar düzenleyerek asker-sivil tüm İKP'lileri bölgeden sürüp çıkarmıştır. (Aynı komünistlerin eski yıllarda bizzat Barzani ve KPD tarafından bölgeye dayet edildiklerini, Irak Kürdistanı'nda olanak bulduklarını not edersenek Barzani'nin bu keskin dönüşü daha da önem kazanır.)

BARZANI'NİN AMERIKAN SERÜVENİ VE BEYAZ SARAY'IN KANLI MİZANSENİ

●Bütün bunlar dışında, CIA ve Şahla girişilen pazarlık da sadece İran Irak çelişkisinde yararlanmak, salt makyavelist ve ilkesiz bir politika izlemek şeklinde açıklanmalıdır.

●1974 silahlı girişimi sürerken, M. Barzani, aynı yıl Eylül ayında yayınlanan *Time*'e verdiği bir mülakatla, hareketin başarıya ulaşması halinde Kürdistan'daki petrol imtiyazının ABD'ye verileceğini açıkça söylemiştir.

●ABD'nin Barzani'den beklediği sadece petrol imtiyazı değildir. ABD yönetimi belki bölgede güçler dengesi Barzani hareketi vasıtasıyla bu ölçüde bozmayacağına hesaplamış ve o kadarını pek de ümit etmemiştir. Ama Barzani'yi yeni bir silahlı harekete tesvik ederken ondan beklediği 1973 İsrail saldırısından sonra Orta Doğu'da yeniden gerginleşen ortamda -o sırada emperyalizme ve siyonizme karşı ilerici bir rol oynayan ve küçümsenmeyecek modern bir orduya sahip bulunan- Irak'ı, Arap-İsrail mücadelesinde saf dışı bırak-

maktır. Nitekim daha sonra 1976 yılında -yani Barzani hareketinin acı yenilgisinden 10 ay kadar sonra ABD Temsilciler Meclisi'nin konuyla ilgili Pike Raporu denilen dokümanda Kissinger'in ve Beyaz Saray'ın bu politikası "Irak'ı uluslararası maceracılıktan uzak tutmak için Barzani girişiminin bir araç olarak kullanıldığı" sözleriyle ifade edilmekteydi. Aynı rapor alaycı bir dille şöyle diyordu: "Savaşmak için teşvik edilen müsterilerimize, hiç kuşkusuz, bu politika açıklanmadı. Çünkü bir gizli yardım operasyonu muhtevasında olsa bile, bu, bencil bir alış-veriştir".

●Beyaz Saray ve İran Şahı Barzani'yi teşvik edip desteklerken belki de bu entrikalarından büyük sonuçlar bile beklemiyorlardı, veya hersey olup bittikten sonra Kongreye karşı meseleyi öyle göstermek işlerine geldi. Çünkü aynı raporda şu sözler dikkatimizi çekti: "Ne yabancı Devlet Başkan (Şah'ı kast ediyor) ne Sayın Başkan ve ne de Kissinger müsterilerimizin (Kürtlerin) kesin zafer kazanmasını istemekteydiler. Onlar sadece komşu devletin (Irak'ın) içindeki düşmanlıkların azami derecede tutulmasını..... öngörmekteydiler." Gene aynı raporda yer alan ve çarpışma günlerine dayanan bir CIA dokümanına göre İran Şahı Irak Kürtlerinin özerkliğe kavuşmasını kendi açısından sakıncalı buluyordu. Şah sadece Irak'la olan geçişinde Kürtleri bir "iskambil kartı olarak kullanmak" niyetindeydi ve asıl amaç Irak'da Kürt meselesinin şu veya bu şekilde çözümlenmesi değil, esas olarak Irak'ın başının sürekli olarak ağırmasıydı.

●Aynı rapordaki ilginç bir noktanın daha altını çizelim:

Olaylar olup bittikten sonra, 1976 Şubat'ında bir hafta arayla New York Times gazetesinde yayınlanan "Mr. Ford'un Gizli Satışı" ve "Gizli Satışın Oğlu" isimli makalelerde belirtildiğine göre, adı geçen 22 Mart 1974 tarihli CIA belgesi o zamanki Sovyet Savunma Bakanı Mareşal Grevko'nun Bağdad'a gelmesinden hemen öncesine rastlamaktaydı. Gene aynı Amerikan gazetesinin belirttiğine göre, Sovyet Savunma Bakanı'nın Irak hükümeti ile Kürtlerin arasını bulmak için önerdiği uzlaşma planı Barzani tarafından ABD'nin ve İran'ın tavsiyesi üzerine reddedilmisti. (Nitekim aynı hususu M. Barzani, Başkan Carter'e yazdığı mektupta üstü kapalı teyid ederek "...sayet ABD'nin söz vermesine tam anlamıyla güvenme isim halkımı bugünkü felaketten korumam olurum. Baas'ın politikasının desteklerdim veya onunla güçlerimi birleştirdim. Ama bu Amerika'nın menfaatlerine ters düştüğü gibi Irak'ın komşularına da zarar verirdi." diyor.

Bütün bunlar gerçekten acıdır ve gerici önderliği bir oyuncak gibi kullanan Amerikan emperyalizminin, onbinlerce Kürt yurtseverinin hayatına malolan bu kanlı oyunu nasıl da pervasızca oynadığı ve arkasından da bizzat Kongre raporunda nasıl da alaycı bir dil kullandığı ABD emperyalizminin iğrenc yüzünü böylesine

sergilemesi bakımından ibret vericidir. Dünyanın dört bir yanını kan ve ateşe, acı ve gözyaşlarına bulayan, ve 1974 yılında Hindicini'de kan dökme devam eden, İsrail ile Orta Doğu'yu birbirine katan Amerikan emperyalizminin, Irak Kürt halkının uzun yıllardan beri süregelen mücadelesiyle, devrimci geleneğiyle ve milyonlarca Kürt insanının umutları, beklentileri ve kurtuluş özelemleriyle nasıl da alçakça oynadığı ve olayları nasıl da kullandığı sadece Irak Kürt hareketinin acı bir sayfası değil, aynı zamanda ABD'nin de yeni bir yüz karası olarak tarihe geçmiştir.

Ve burada, Kürt ulusal hareketi açısından asıl suçlanacak olan -tıyneti zaten belli Amerikan emperyalizminden ve İran Kürtleri de dahil olmak üzere İran halklarının katili Kasap Rıza Pehlevi'den çok- onların bu tıynetini bile bile onların sözünü dinleyen, onların talimatlarını uygulayan Barzani önderliğidir. Onun şahsında somutlanan feodal ve gerici burjuva önderliktir.

İran ve Irak aralarında anlaşıp, Cezayir Antlaşması ile Irak sözkonusu adaları İran'a verince, Şah ve ABD bütün desteğini Barzani'den çekmiş, daha doğrusu Barzani önderliği nihai ve kesin olarak teslim bayrağını çekmiştir. Silahları Irak hükümetine teslim etmiş, Barzani'nin sağ kolu bilinen aşiret reislerinden bazıları Irak hükümetiyle pazarlık yapıp kendi topraklarının -sayıları yüzbin'li rakamlarla ifade edilen hayvan sürülerinin- kendilerine bırakılması karşılığında Irak hükümetiyle anlaşmıştır.

Ve bu kanlı oyun nice insanın hayatına mal olurken, ABD bütçesine sadece 16 milyon dolar yük getirmiş, bu miktar da 1973 krizi nedeniyle birden yükselen petrol fiyatlarından ABD'nin sağladığı astronomik karların devede kulak misali bir çözülmüştür. (Bu konuya raporda yer veren Amerikan yönetimi, asıl yardımın Şah tarafından yapıldığını da gizlemişti.)

Ne acıdır ki, Mustafa Barzani 1975 yenilgisinden yine de ders almamıştır. Önce oğullarıyla İran'a sığınmış, sonra bir oğlunu (Mesut) İran'da bırakıp, diğerini (İdris) İngiltere'ye gönderirken, kendisi de, onu satmış olan ABD'ye hayatının son aylarında övgüler düzmekten geri kalmamıştır. 1977'de yeni Başkan Carter'a yazdığı mektupta Kissinger'in ve ünlü 40'lar Komitesinin kendisini nasıl aldattığını yazdıktan sonra, "Kürt halkının uğradığı felaketin nedenini onların Batı dünyasına duydukları dostluğa, ABD ilkelerine olan bağlılıklarına" diye göstermekten çekinmemiş ve ABD'nin ilkelerinin güçsüz ulusları korumak, temel insan haklarına sahip olmaları için onları desteklemek olduğunu ileri sürmekten perva duymayarak halkların temel insan haklarının baş katili ABD emperyalizmine övgüler düzmüş, "Kürt halkı adına" konuştğunu iddia ederek, Kürt halkının onuruyla oynamış onbinlerce şehidin anısına saygısızca dil uzatmıştır.

M. Barzani aynı mektupta Amerikan

ilkelerini "insancıl ilkeler" olarak niteliyor, Kürt halkının ABD'yi her zaman güvenilecek bir dost saydığı sözüyle yurtsever Kürt halkına dil uzatıyor, Kürtlerin temel insan hakları için Irak hükümetine baskı yapmasını ve "bölgedeki dost ulusları Irak üzerindeki etkilerini kullanmaya teşvik etmesini" istiyordu. ABD'nin bölgedeki dost ulusları, İsrail siyonizminden, monarko-fasist Şah rejiminden ve NATO'cu Türk hükümetinden başkası değildi. Bunlardan ilki, Filistin halkının anayurdunu otuz yıldır işgal altında tutan ve habire yayılma siyaseti izleyen kanlı politikanın mimarıyken, diğer ikisi (Türkiye ve İran) yarım yüzyıllı aşkın zamandır Kürtler üzerinde en acımasız zulmü uygulamış devletlerdir. Hepsinin ortak niteliği, rejimlerinin Amerikancı olması, ve ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkına ve hatta onların en basit ulusal, demokratik veya kültürel haklarına düşmanlıktı.

M. Barzani, Kürt halkının dertlerine çare arayan ve Kürtlerin insan temel haklarına kavuşmalarını sağlayan kahraman'ın Başkan Carter olacağını, çünkü Kürtlerin de bir vakitler ABD için kahramanlık yaptığını ileri sürdükten sonra mektubunu şu acı ve ibret verici sözlerle bitiriyordu: "Yarım yüzyıllı aşkın bir süre oluyor ki, halkım tüm güvenini ve umudunu bana bağlamıştır, şimdi ise ben bu umudu size devretmekteyim".

Hayır! Irak Kürt halkı umudunu hiç bir zaman Amerika'ya bağlamadı. Belki uzun süre M. Barzani önderliğine bağlandı ama 1975'den sonra onu da aştı geçti. Büyük kayıplar vermiş olmasına rağmen mücadelesini yeniden örmeye başladı.

YENİ DÖNEMİN OLAYLARI VE ÖZELLİKLERİ

1975'den sonra Barzani önderliğindeki kimi aşiret liderleri ve kadrolar Irak hükümetine satılırken, diğer bir kısmı Şah İran'ına sığındılar. Orada Qiyade-i Muvakkat (Geçici Komite) adlı bir çekirdek örgüt kurup KDP'nin yeniden örgütlenmesine yöneldiler.

Buna karşılık, Irak Kürdistanı'nda, mücadeleyi sürdürmek amacıyla kısaca Yekiti diye anılan Kürdistan Yurtsever Birliği kuruldu. Yekiti, Soran ve Behdinan bölgelerinden mücadeleyi başlattı. İlk yıllar Gecici Komite (Qiyade), Yurtsever Birliği arkadaşan hancerlemek için sayısız provokasyonlar düzenledi. Yurtsever Birliğe karşı düşmanca bir politika güttü.

M. Barzani'nin oğlu Mesut Barzani, Tahrân'da oturmakla ve resmen Qiyade içinde yer almamakla birlikte komiteyle doğrudan ilişki içindeydi.

Qiyade, CIA'dan ve Şah'dan geniş destek gördü, Yekiti'yi ve savaşçılarını yıldırma için münferit ve toplu cinayetler düzenledi. Bununla da kalmayıp Türk hükümeti ve MIT'ile Yekiti'ye karşı işbirliği yaparak Soran Bölgesine gitmek üzere Behdinan dağlarından T.C. sınırlarını aşan kalabalık bir Yekiti Partizan grubuna karşı kompo hazırladı. Çukurca olayları diye bilinen bu olay-

da, MIT bölge sorumlusu Ziya Bey ve bazı rütbeli MIT subayları ile Qıyade temsilcileri yerel bir Kürt asiretinden de destek alarak pusu kurdular. Birçok partizanı öldürdüler, gerisini esir ettiler ve esirlerini bir kısmını da sonra öldürdüler, Van istikametine doğru kaçarak izlerini kaybetmeyi başaran Kürt partizanlarından başka, geriye doğru kaçanlar ise Irak ordusunun kurduğu tuzağa düşürülerek öldürüldüler.

Yurtsever Birlik, daha sonra içinde geçirdiği sarsıntılara ve kopmalara rağmen bugüne değin varlığını sürdürdü.

1975'izleyen yıllarda gerek Bölge'de önemli değişiklikler oldu, gerekse Irak yönetiminin uluslararası politikasında.

Bunların en önemli ikisi, hiç kuşkusuz Afganistan devrimi ve ABD'nin en önemli kalelerinden Şahlık rejiminin yıkılmasıydı. Bu yeni dengelelerin oluşması sarsıntıları Saddam Hüseyin, Hasan El-Bekri tasfiye ederek Batı ile yakın ilişkilere girdi. Öte yandan Lübnan iç savaşındaki müdahaleci Suriye'nin Hafız Esad yönetimi'nin bir yandan Irak'la olan çelişkisi daha da derinleşti ve Baas'ın Irak ve Suriye kolu arasındaki gerginlik suikastlere ve düşmanlığa kadar uzandı. Suriye'de Hafız Esad yönetiminin karşılaştığı karşı-devrimci İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) hareketi kaydedilmesi gereken bir başka önemli olaydı. (Nitekim son günlerde de Suriye hükümeti ile Müslüman Kardeşler arasında Hama yöresinde sert çatışmalar sürmektedir). Keza, Saddam Hüseyin yönetiminin İran'a karşı bir savaş başlatması onun Arap aleminden ve ilerici dünyadan soyutlanmasının başlıca nedenlerinden birisi oldu.

Saddam rejimi, içerde Kürtler üzerinde asimilasyon, mecburi iskân ve ulusal zulmü sürdürürken, Komünist Partisi'nden iki bin kişiyi öldürdü.

Bütün bu olaylar doğrudan ve dolaylı bir şekilde Irak'daki durumda yeni değişiklikler yaptı. Irak Komünist Partisi Saddam rejimine karşı silahlı mücadele kararı aldı. Daha sonra da Kürt siyasal örgütleriyle ve Baas'dan ayrılmış sol kanat unsurlarıyla ortak cephe halinde Saddam yönetimine karşı silahlı mücadele başladı.

Aynı dönemde Qıyade İran'da topladığı KDP Kongresi ile partiyi yeniden düzenledi. Mesut Barzani parti genel sekreterliğine, kardeşi İdris ise Politbüroya getirildi. Barzani kardeşler, Gecici Komite'nin Kürt yurtsever hareketine karşı işlediği suçları ve Çukurca olaylarının sorumluluğunu üstlenmedi, Qıyade ile ilgili olmadığa söyledi ve hem kongreye hem de dolayısıyla partiye hakim oldu.

Bugün Irak'da anti-Saddam temelde iki ayrı cephe bulunmakta. Bunlardan birisinde Irak Komünist Partisi ile Kürdistan Demokrat Partisi esas ağırlığı teşkil etmekte.

Bugün Irak'da anti-Saddam saflarda mücadele eden belli başlı örgütler

Irak Komünist Partisi, Talabani'nin liderliğindeki Yurtsever Birlik, yeniden örgütlenen KDP, Komünist Partisi Kürdistan Seksiyonu ve Dr. Mahmud Osman liderliğindeki Kürdistan Sosyalist Partisi'dir.

Mücadeledeki örgütler arasında tek sağlam ve tutarlı güç şüphesiz ki Irak Komünist Partisi'dir. Eski nicel gücünü yeniden toparlamakla meşgul olan KDP'nin Barzani biraderler yönetimi geçmiş belli bir özelleştirisini yapmış gözükmelerine rağmen, gene de onların sınıfsal karakterinden dolayı soru işaretini taşımaktadır. Celal Talabani'ye gelince, ilerici kimliğine rağmen tutarsızlığıyla ve arkasındaki Suriye'ye dayamasıyla bir ölçüde Esad'ın himayesinde bulunmasıyla tanınmaktadır. Bir başka deyişle, yarın başka rüzgarlar esip, Esad, eskaza bu hareketten desteğini çekerse, Celâli'lerin ne olacağı belli değildir. Dr. Mahmud Osman'ın durumu da farklı değildir ve zaten gücü de yoktur.

Su anda Irak komünist hareketinin mücadelesiyle Kürt halkının siyasal örgütlerinin mücadelesi bütünleşmiştir. Saddam yönetiminin İran savaş serüvenini ve Baas'daki için için kaynayan çalkantıları da hesaba katarsak önümüzdeki yılların Irak'ı önemli olaylara gebecektir.

Şu anda varolan olumsuzlukların başında, sözkonusu Kürt örgütlerinin hepsinin teker teker Komünist Partisi ile bir cephe de olmayı benimsemeleri, ama birbirleriyle bir türlü bir araya gelemeleleri bulunmaktadır. Bu nedenle, Irak Komünist Partisi, bulunduğu bir formülle bir araya gelemeyen Kürt örgütleriyle iki ayrı cephenin örgütsel ve silahlı çatısı altında ittifak kurmuştur.

Öte yandan Irak Komünist Partisi, bölgedeki devrimci güçlerden önemli destekler görmektedir. Yetenekli kadrolara ve işçi sınıfı bilimiyle donanmış savaşçılara sahiptir.

Bütün bunlara rağmen, gerek Irak Kürtlerinin siyasal örgütlerini gerekse Irak Komünist Partisi ve genel olarak Arap olsun, Kürt olsun tüm Irak ilerici güçlerini zorlu ve çileli mücadeleler beklemektedir. Bir başka deyişle zaferin kısa zamanda kazanılacağı sanılmamalıdır.

Hemen kaydedelim ki, Ankara yönetiminin ulusal baskıcı ve Kürt düşmanlığı niteliği, faşist generaller cuntasıyla birlikte Saddam Hüseyin rejimiyle daha sıkı işbirliklerini getirmiştir. Bu işbirlikleri, sadece Irak ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin ve sıkı ticaretin artması, Irak'ın Türkiye ihracatında üçüncü sıraya yükselmesi gibi bağlantılardan ibaret değildir. Türkiye Kürdistan'ındaki Türk militarizminin şiddetlendirilmesinden ve Konya'daki İkinci Ordunun Kürdistan'a kaydırılmasından, Van hava alanının Amerikan hava kuvvetleri için hazırlanmasına kadar bir dizi komplolar Orta Doğu halklarına hem de Orta Doğu Kürt halklarına yönelik yeni önlemler arasındadır. Esasen Türk rejimi Akdeniz ve Suriye kanalıyla gelip Kuzeyden Irak Kürdistanı'na ve oradan da İKP'ye aktarılan silah nakliyatının

önünü almak için yoğun bir faaliyet içindedir. Zaman zaman bölgede çok miktarda silahın topluca ele geçirilmesi Türk faşizminin bu korsanlığının bir sonucudur.

MADDİ BİLGİLER

Irak Kürdistanı, resmi Irak devlet sınırlarının içinde kalan devlet ve kuzeydoğu bölgesinin tamamını oluşturur. (Musul-Sincar arasındaki kuzeyi ile, Musul'dan aşağıya doğru Dicle nehrinin doğusu, Kürdistan topraklarıdır.) Irak Kürdistanı olarak sayabileceğimiz (Kürtlerin çoğunlukta olduğu) topraklar 75.000 km. kare kadardır. (Toplam Irak'ın yüzölçümü -son İran-İrak savaşındaki değişimler dikkate alınmazsa- 438,5 bin km. karedir.

Coğrafi bakımından bölge genel olarak dağlık ve yaylalıktır. Kuzeydoğudan ve doğudan gelip Dicle'ye kavuşan Büyük Zap, Küçük Zap ve Şıran akarsuları ve Dicle'nin bir bölümü bölgedeki başlıca sulardır. Bu nehirlerin çevresinde kalan Erbil, Şahrezur, Harir ve Kerkük ovaları ekim için elverişli zengin topraklardır. Musul'dan güneye doğru Dicle nehri ve aşağıda da Hamrin sıradağları Kürdistan topraklarını Arap topraklarından ve Asağı Mezopotomya'dan ayırır. Kuzey batıdaki Behdinan (veya Badinan) dağlık yöresi meşe korularıyla kaplıdır.

Irak Kürdistanı'nda halk genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Belli başlı ürünler, zahire, tütün, asma, meyva, kereste ve koyun-keçi eti, deri, süt ürünleri, yumurta vb. dir.

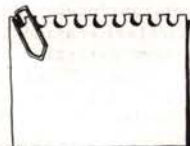
Yeraltı servetlerini bütünüyle Irak hükümeti tarafından işletilen zengin petrol yatakları ile bazı yörelerdeki krom ve demir cevher cepeleri oluşturur.

Irak Kürdistanı'nın nüfusu 2,5 milyon kadardır. Arap bölgelerinde azınlık halinde bulunan veya mecburi iskâna tabi tutulan Kürtlerle birlikte bu rakam 3 milyonu aşar. Bu sayı toplam Irak nüfusunun dörtte birinden fazladır.

Irak Kürdistanı'nın en önemli kenti Kerkük zengin bir petrol merkezidir.

Diğer önemli kent olan Erbil, sekil özerk bölgenin başkentidir. Hafif sanayi, üniversite ve kültür kentidir.

Süleymaniye bir tarım merkezi ve pazarı olarak bilinir. Bunlar dışında, bir ticaret ve zanaat merkezi olan Hanakin, tarihi şehir Amadya, Köysancak, Kifri, Akra, Aynzela, Ravanduz, Barzan, Haci Ömran, Mandali, Cemcemal vb. gibi kent ve kasabaları sayabiliriz.

-III- SURIYE KÜRDİSTANI

Uzun yıllar Osmanlıların, Birinci Dünya Savaşıyla birlikte Fransızların (ve kısmen de İngilizlerin) kontrolünde olan bugünkü Suriye topraklarından Fransız ve İngiliz askerlerinin çekildiği 1946 yılında Suriye devleti kuruldu.

Osmanlılara ve emperyalistlere karşı ezilen ulusal topluluklar olarak yaşayagelmiş olan Suriye Arap ve Kürt halkları arasındaki ilişkiler yeni devletin oluşmasıyla birlikte bir süre iyi gittiyse de yavaş yavaş bozulmaya başladı, çünkü devlet bir Arap devleti olarak Kürtlerin azınlık haklarını reddetmeye başladı. Buna rağmen başlangıçta Kürtlerin yoğun olduğu Kamışlı, Amuda, Afrin gibi yörelerde Kürtçe yayın yapılabilirdi, Çiğirhun'un kitapları Latin harfleriyle (Kürtçe olarak) basılabiliyor, Kürt bölgelerinde okullarda Arapça okutulmakla birlikte Kürtçe okul kitapları da serbestçe yayınlanabiliyordu.

1957 yılında Kürt aydınlarından oluşan bir grup Suriye Kürt Demokrat Partisi'ni kurdular. Irak KDP'sinin model olarak aldığı bu partinin programı Kürtlerin bir etnik grup olarak tanınmasını, kültürel haklarının tanınmasını öngörmekteydi. KDP, Suriye'de toprak ve tarım reformu için ve Şam'da demokratik bir hükümetin kurulması için verilen mücadeleye Kürtlerin kendi politik örgütleriyle katılmasını öngörmekteydi.

KDP yöneticilerinin bir kısmı daha sonra hükümet tarafından tutuklandılar. (1959). Bu sıralarda işbaşında bulunan Albay Saraç yönetimi Mısır'la birlikte Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuştu ve Nasır'la birlikte davranmaktaydı.

1961 yılında bu birlik bozuldu. Büyük toprak burjuvazisine dayanan Kudsi ve Azm iktidara geldi. Yeni hükümet Kürtler üzerinde baskı uygulamaya girişti. Cezire bölgesine Türkiye Kürdistanı'ndan kanunsuz olarak Kürtlerin sızdığını ve bölgenin "Arap karakterini" bozmak istediklerini ileri süren hükümet 120 bin Kürt'ü Suriye vatandaşı olarak kabul etmedi ve onların yurttaşlık haklarını tanımadı. 1962'de "Kürt tehlikesi" ve "Arapçılığı kurtarma" sloganları altında El-Hizzam el-Arabi (Arap Şeridi) isimli bir proje getiren hükümet Türkiye sınırı boyunca yaşayan Kürtlerin bulunduğu bölgeyi tahliye ve oraya Arapları yerleştirmeye, böylelikle Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürtlerle, Suriye Kürtleri arasındaki bağlantıyı kesmeye girişti.

1963 yılında Mişel Eflak'ın Baas Partisi iktidara geldi. Aynı yıl Cezire Polis Müdürü ve

bağnaz bir Arap milliyetçisi olan Muhammed Talip Hilal'in yazdığı bir kitapta Kürtlerin bir tarihe, uygarlığa, belirgin bir ana dile sahip olmadıkları, etnik kökenlerinin bile belirsiz olduğu ileri sürülüyor ve Suriye Kürtlerinin dağıtılması, Arapça dahil olmak üzere Kürtlerin her türlü tahsilden mahrum bırakılması, Kürtlere iş verilmemesi, Kuzey Kürdistan'daki Kürtlerin Türk hükümetine karşı mücadeleye teşvik edilmeleri ve desteklenmeleri, Suriye'de Kürtleri birbirine düşürüp karşı karşıya getirecek "böl-yönet" politikasının güdülmesi, Hizam (Şerit) politikasının uygulanması, iskân politikasıyla Kürt bölgelerine Arap milliyetçilerinin yerleştirilmesi ve Arapların yerleşeceği bu sahalarda tarımın kolektivizasyonu (mazar-ı cema'iyye), Arapçabilmeyen Kürtlerin yurttaşlık haklarından ve oy kullanma hakkından alınmaması, Kürt elmanlarının güneye gönderilmesi onların yerine Arap uluslarının getirilmesi.. vb. gibi asimilasyon önerileri önerilmektedir.

Suriye hükümeti bunların belki birçoğunu uygulamadı ama Talip Hilal partide ve bürokraside hızla yükselip Zuayyen hükümetinde İfade Bakanlığına kadar çıktı.

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi 120 bin Kürt'ün devlet hastanelerinden yararlanma veya çocuklarını okula kaydettirme, hatta kanunen nikah yapma gibi en basit yurttaşlık hakları bile ellerinden alındı. 1966 yılında Şerit bölgesinden 140 bin Kürt "tarım reformu" adı altında alınarak başka bölgelere gönderilmek istendi. Bazı toprak sahibi Kürtler gitmeyi reddederken, topraksız yoksul köylüler gösterilen yörelere ve işlere gittiler. 1967 yılında gene Şerit bölgesindeki toprak sahibi Kürtlere, topraklarının millileştirildiği söylendiyse de, daha sonra bu plan uygulanmadı. 1975 yılında Fırat üzerinde yapılan Tabka barajında toprakları işgal edilen 7000 Arap köylü ailesi Kürt Ceziresine ve Şerit bölgesine iskân edildi.

1976'dan başlayarak Hafız Esat yönetimi Kürtler üzerindeki baskıyı hafifletti, Kürt bölgelerine Arapların yerleştirilmesi durduruldu, radyo ve televizyonda Kürtçe yayınlar başladı.

Son yıllarda Müslüman Kardeşler eliyle yürütülen emperyalist güdümlü karşı-devrim nedeniyle Kürtlere serbestlik tanınmakta

ve Esat rejimi Kürt ilerici partilerini muhataf almaktadır.

Suriye'de Kürt kökenli yurttaşların sayısı 800 bini aşmakla birlikte (toplam nüfusun %10'u), bunların bir bölümü şu veya bu şekilde asimile olmuştur. Kamışlı, Kürt Dağı ve Cezire bölgelerindeki Kürtlerden Türkiye Kürdistanı'na yakın olanlar ulusal özelliklerini korumaktadırlar. Özellikle Kamışlı yöresindeki Kürtler arasında militan ve devrimci düşünceler güçlüdür.

Suriye Kürdistanı'nda siyasal hareket bir hayli bölünmüştür. Hâlen altı adet Kürt partisi vardır. Bunlardan bir kısmı Suriye Baas'ıyla yakın ilişkilerindedir, hatta Baas tarafından desteklenmektedir. Hatta bu partiler arasında Saddam Hüseyin tarafından desteklenmeleri bile bulunmaktadır.

Suriye Kürt Partileri arasında diğerlerinden gelişkin olan ve tutarlı yol izleyen parti Halk Dayanışma Partisi'dir. Esat rejiminin uluslararası politikada ve Orta Doğu'nun bugünkü güçler dengesinde oynadığı olumlu rolü kabul eden bu Parti, iç sorunlarda bir muhalefet partisi niteliğindedir. Salah Bedrettin'in genel sekreterliğindeki Halk Dayanışma Partisi, uluslararası politikada dünya sosyalist sistemine saygı ve yakın dostluk politikası gütmekte, içerde Kürtlerin ulusal ve demokratik haklarını savunmakta, ayrıca demokratikleşmeyi ve uzun erimde sosyalist bir Suriye'yi öngörmektedir. Bu partinin diğer bir özelliği de Lübnan Seksiyonu aracılığıyla Lübnan'da da örgütlü olması ve Falanjistlere karşı verilen silahlı mücadelede savaşması, Filistin ulusal mücadelesine militan vermesidir.

Suriye Kürtleri, kendi demokratik ve kültürel taleplerinin yanısıra, Irak'da Komünist Partisi'nin ve onun birlikte mücadele ettiği Irak Kürt örgütlerinin mücadelesine destek vermekte, bölgeye silah ulaştırılması, geçişlerin sağlanması, sınırlı da olsa bellimaddi desteklerin sağlanması, hatta Partizan yetiştirilip Irak'a gönderilmesi gibi yardımlar sağlamaktadırlar.

Bugün Suriye Kürdistanı'ndaki Kürtler bir azınlık durumundadırlar, bu nedenle bağımsız devlet talepleri yoktur. Bununla birlikte bu kesimdeki mücadeleler Kürdistan genelindeki gelişmelere önemli ölçüde bağlıdır ve onlardan etkilenecektir.

Yazımızın gelecek bölümünde İran'daki Kürt hareketini ele alacağız. Son bölüm ise Türkiye Kürdistanı üzerine olacaktır.

